

PROMĚNY V NÁZORECH VENKOVSKÉHO OBYVATELSTVA NA ŽIVOT VE MĚSTĚ A NA VENKOVĚ

V. Trnková

TRNKOVÁ, V. (Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha): *Proměny v názorech venkovského obyvatelstva na život ve městě a na venkově*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (2) : 121-128.

Rozsáhlé přeměny, kterými prošlo prostředí našeho venkova v minulých letech, příznivě ovlivnily životní způsob venkovského obyvatelstva. S postupujícím přetechnizováním měst, spojeným s mnoha negativními jevy jako je hluk, exhalace a přelidnění, pravděpodobně vzroste obliba bydlení na venkově, což vyplývá z výsledků výzkumu. Zvláště příznivé je hodnoceno životní prostředí ve větších, střediskových obcích a příměstských obcích, kde se kumulují výhody obou prostředí (městského i venkovského). Po odstranění nedostatků ve vybavenosti obcí, zejména z hlediska zásobování, služeb a rozvoji kulturního života na vesnici, výhody venkova ještě zesílí.

životní prostředí; venkovský prostor; bydlení na venkově; názory a postoje obyvatel venkova a měst k volbě místa bydliště

Vědeckotechnický rozvoj přináší obrovské změny do života venkovského, zejména zemědělského obyvatelstva. Nedotýká se pouze pracovní oblasti, ale promítá se i do mimopracovního života těchto obyvatel.

Přechod k moderním formám zemědělské velkovýroby a ekonomická perspektiva socialistických zemědělských podniků se bezprostředně promítá do sociálního postavení zemědělských pracovníků. Mění se jejich životní úroveň, podstatných změn doznává jejich životní styl, vytváří se nový vztah k práci, do hodnotových systémů vstupují nové faktory ovlivňující jejich zájmy, postoje a motivace. Vědeckotechnická revoluce v nemalé míře ovlivňuje stabilitu pracovních sil v zemědělství. Přestože počet pracovníků v zemědělství neustále klesá a bude se i nadále snižovat, nejedná se o nežádoucí pokles, který by se nepříznivě projevil v celkové ekonomice zemědělské výroby, ale o proces, který odpovídá současným požadavkům zemědělské ekonomiky.

Veškeré sociální jevy a procesy, tedy i strukturální přeměny v zemědělství mají svou významnou ekonomickou a územní stránku. V dlouhodobém historickém vývoji vznikly mezi jednotlivými oblastmi výrazné rozdíly v úrovni a struktuře ekonomiky i v struktuře osídlení. Tyto rozdílnosti mají většinou široké souvislosti. Odrážejí se mimo jiné v řadě demografických jevů — v populačním vývoji, ve velikostní struktuře domácností a rodin, v míře mobility, ve věkové struktuře apod. Oblastní rozdíly v množství, struktuře a kvalitě pracovních příležitostí mají podstatný vliv také na diferenciaci profesní struktury, jakož i na mobilitu obyvatelstva.

Při sledování procesů stability a mobility je možné vycházet z toho, že se jedná o složité jevy, kde dochází k neustálému posunu motivačních faktorů v závislosti na pracovních a životních podmínkách. Statistické údaje a výsledky provádě-

ných výzkumů ukazují, že zemědělské obyvatelstvo dosáhlo v současné době vysokého stupně uspokojování životních potřeb, a to zejména v oblasti hmotné spotřeby. Potvrdila se obecná tendence, že v podmínkách vysoké životní úrovně dochází k posunu nároků a potřeb především ke kvalitativním stránkám. Zemědělské obyvatelstvo své nároky zaměřuje především na zlepšení kvality pracovního prostředí, na optimální využívání volného času, na možnosti kulturního a společenského využití. Jejich požadavky se netýkají pouze zlepšení na úseku pracovním, ale zasahují i do oblasti životních podmínek. Pracovníci se nespokojí pouze s dobrým výdělkem za práci, ale požadují též možnost tento výdělek realizovat v řadě materiálních a nemateriálních potřeb. Zvyšuje se jejich zájem o prostředí, v němž žijí, a jejich požadavky se promítají i do sféry bydliště, zejména po stránce vybavenosti jejich obce a možností kulturního a společenského využití.

Občanská a technická vybavenost venkovských obcí neodpovídá zatím požadavkům venkovského obyvatelstva. S výjimkou elektrifikace obcí, která je provedena beze zbytku, nepronikly a ani nemohly proniknout ostatní vymoženosti technického pokroku do všech obcí bez rozdílu velikosti a významu ve stejné míře a stejně je tomu i s veřejnými službami v oboru správy, školství, zdravotnictví, dopravy a spojů, distribuce. Výhody těchto služeb, předpokládající určitou koncentraci obyvatelstva, ani nemohou být rozděleny stejně a jejich nedostatek je na venkově stále silně pocítován. Je také jednou z příčin migrace z malých venkovských obcí do větších obcí a měst. Kombinační zpracování vnitřní migrace podle velikostních skupin obcí (Srb, 1970) ukazuje, že obyvatelé z nejmenších obcí se sice stěhují do všech skupin větších obcí, že však určitým pravidlem je „přibližování se k městu“, tj. postupný pohyb z malé obce do větší, z ní ještě do větší atd. V důsledku toho se nejmenší obce stále více vyliďňují, naopak přibývá obyvatelstva v obcích s tzv. střediskovou funkcí, do nichž je soustřeďována bytová výstavba, občanská i technická vybavenost. Stěhováním odcházejí z venkova ve větší míře mladé ženy než mladí muži.

V čem spočívá přitažlivost života ve městě? Dávají lidé přednost městu před venkovem, či je tomu naopak? Je převažující tendence, ať je jakákoliv, shodná ve všech skupinách a vrstvách obyvatelstva? Touží lidé naší současnosti víc po venkovu než po městě, nebo naopak?

To byly hlavní otázky, které sledoval opakovaný výzkum provedený sociologickým oddělením VÚEZVŽ v Praze v letech 1971–1978. Terénní šetření byla dělána převážně technikou opakovaných názorových a postojových výzkumů na síti tazatelů sociologického oddělení VÚEZVŽ, a to v roce 1971 (na výběru 1260 osob ve 160 obcích ČSSR), v roce 1974 (na výběru 1421 osob ve 155 obcích ČSR) a v roce 1977 (na výběru 1223 osob ve 152 obcích ČSR).

Ve výzkumu provedeném v roce 1971 66 % dotazovaných označilo život ve městě za přitažlivější, z tohoto 42 % hodnotilo kladně vesměs všechny stránky života ve městě, 24 % zejména rozdíly v pracovních podmínkách a volném čase. Tyto skutečné či domnělé přednosti se týkaly především způsobu bydlení [moderní vybavení městských bytů], služeb, zásobování, bohatých možností kulturního, sportovního a společenského života a lepších pracovních podmínek. Pouze 10 % dotazovaných jednoznačně zdůraznilo výhody a celkovou přitažlivost životních podmínek na vesnici a záporně se vyslovalo o prostředí a způsobu života ve městě.

Nicméně naprostá většina venkovské a zvláště zemědělské populace nepomýšlí na opuštění venkovských obcí, a to ani za cenu dojíždění za prací do města. Venkovské obyvatelstvo si zřejmě postupně jasněji uvědomuje i řadu důležitých předností života na venkově, spojených především s celkovým životním prostředím. Rozvíjející se spojení industrializované práce, kulturního bydlení, rekreace, dopravy a v rostoucí míře i možností nákupů a kulturního využití zvláště ve větších venkovských obcích, možností pracovní a společenské seberealizace ve velkých výrobních a komunitních celcích, a to bez záporů městského a průmyslového životního prostředí (jako je hluk, exhalace, přelidnění apod.) vytvářejí

příznivý typ životního způsobu, který nemá nic společného se způsobem venkovského života v minulosti.

V souvislosti s těmito výhodami a rostoucí problematičností výhod života ve městech, pod vlivem rurálních tendencí v městské populaci (chaty, chalupy) poroste pravděpodobně hodnota života na venkově.

O tom svědčí i výsledky opakovaného výzkumu provedeného v roce 1974, kdy za jednoznačně přitažlivější považovalo život ve městě jen 12,9 % z celkového výběru tázaných (proti 66 % v roce 1971). K posunu rovněž došlo v kategorii tázaných, kteří označili jako přitažlivější život ve městě, ale zdůraznili přitom přitažlivost jen některých, zejména pracovních podmínek. Jejich podíl vzrostl z 24 % v roce 1971 na 38 % v roce 1974. Podstatně se změnil poměr těch, kteří naopak jednoznačně zdůraznili přitažlivost a přednosti života na venkově, a kteří s různou intenzitou záporně hodnotili prostředí a někdy i způsob života ve městě (10 % v roce 1971 a 20,5 % v roce 1974).

Obdobný průzkum provedl v roce 1974 Ústav pro výzkum kultury v Praze, kde soubor dotazovaných netvořilo pouze venkovské obyvatelstvo, ale též obyvatelstvo měst.

Základní obraz výsledků vyplývá z následujícího přehledu (K o l e k t i v, 1975) :

	Soubor celkem %
Dávám přednost městu, o venkov nestojím	2
Dávám sice přednost městu, ale chtěl bych jezdit podle libosti na venkov, do přírody	38
Dávám přednost venkovu, ale chtěl bych jezdit podle libosti do města	34
Dávám přednost venkovu, o město nestojím	26

Městu dává přednost 40 % dotazovaných, venkovu 60 %. Obě názorové skupiny mají zcela odlišnou vnitřní strukturu v tom smyslu, že skupina bezvýhradně preferující město zahrnuje jen malou část (2 %) výběrového souboru, kdežto skupina dávající přednost venkovu má krajní názorovou skupinu značného rozsahu (26 %).

Z dalšího třídění, kdy jako hlavní znak byla zvolena velikost obce dotazovaných, vyplývá, že převaha mínění preferující venkov je výrazná zejména v malých obcích do 2000 obyvatel a méně výrazná v obcích

I. Preference města nebo venkova podle velikostních skupin obcí venkova (v %) — Preference of town or countryside according to the sizes of communities (rural) (in %)

Velikost obce tis. obyvatel	Město	Podmíněně město	Podmíněně venkov	Venkov
do 2	1	15	39	45
2— 10	2	42	34	22
10—100	3	58	25	14
nad 100	4	51	34	11

od 2 do 10 tis. obyvatel. Ve větších a velkých městech (v kat. 10—100 tis. obyvatel) nastává jisté početní „vyrovnání“ hlasů preferujících město a venkov (tab. I).

Z uvedených výsledků vyplývá kladný posun v hodnocení venkovského prostoru jako životního prostředí. Tento posun nastal v myšlení jak venkovského, tak i městského obyvatelstva. Odstranění nedostatků ve vybavenosti venkovských obcí, zejména z hlediska zásobování, služeb a rozvoj kulturního života na vesnici, výhody venkova ještě zvýrazní.

Rozsáhlá bytová výstavba na venkově a modernizace bytů vede k vysokému bytovému standardu. Možnost výstavby rodinného domku, tedy typu, který je u obyvatel nejžádanější, je na venkově daleko vyšší než ve městě. Všechny tyto skutečnosti se zprostředkovaně objevují i ve výsledcích výzkumů (Š í m a, 1971, 1975, 1978), sledujících volbu bydliště. Zřetelně naznačují oblibu bydlení na venkově a další hodnoty celého venkovského prostoru.

V odpovědi na otázku, kde by chtěli dotazovaní bydlet, bez ohledu, zda je pro ně tato možnost reálná, se více než polovina dotazovaných vyslovila pro venkov, zejména pro větší střediskové obce s určitou vybaveností, přičemž značný podíl, zvláště nezemědělského obyvatelstva, považuje za celkem výhodné bydlet v menším městě či na předměstí velkého města. U obou skupin je malý zájem o bydlení v hlavním městě, či průmyslovém středisku (tab. II a III).

II. Preference (volba) místa bydliště — Preference (choice) of place of residence

Stupnice	Pracující (v % odpovědí)					
	v zemědělství			mimo zemědělství		
	1971	1974	1977	1971	1974	1977
V malé obci — vzdálené od města	12,4	10,8	7,7	9,4	6,8	7,0
Na vesnici — ve větší, střediskové obci s určitou vybaveností	59,6	58,7	64,9	42,6	43,4	49,4
V malém městě	11,2	11,2	10,5	19,0	21,7	18,3
V okresním, krajském či jiném větším městě	6,3	4,7	6,1	13,7	10,1	11,3
V hlavním městě	1,6	1,0	0,8	1,6	1,0	1,0
V jednom z nových průmyslových středisek	0,9	1,6	1,6	3,1	2,1	1,7
V příměstské obci nebo na předměstí velkého města	8,0	12,0	8,4	10,6	15,0	11,3

Stejná otázka, která byla položena dotazovaným ve výzkumu provedeném v r. 1977 při dosaženém výběru 1223 osob, byla též dána městské populaci (dosažený výběr 1215 osob), s odpovídajícím zastoupením v jednotlivých velikostních skupinách obcí.

Venkovské obyvatelstvo dává výrazně přednost bydlení na venkově (63,4 % dotazovaných; 56,1 % považuje za nejvýhodnější bydlení ve

III. Preference (volba) místa bydliště podle pohlaví, věkových skupin a velikostních skupin obcí (v ‰) — r. 1977 (venkovské obyvatelstvo) — Preference (choice) of place of residence according to sex, age groups and sizes of communities (in ‰) — year 1977 (rural population)

Stupnice	Dotazování celkem	Muži	Ženy	Věková skupina				Velikost obce		
				do 29	30-49	50-59	nad 60	do 499	500-999	1000-1999
V malé obci — vzdálené od města	7,3	7,9	6,3	3,6	6,4	10,0	15,9	11,6	3,9	5,4
Na vesnici — ve větší, střediskove obci s určitou vybaveností	56,1	57,5	53,7	49,9	54,1	63,2	58,0	52,2	61,0	55,6
V malém městě	15,0	13,8	17,0	17,2	18,9	10,4	10,1	17,2	12,0	15,4
V okresním, krajském nebo jiném větším městě	9,1	7,7	11,3	14,6	9,3	4,5	4,4	7,6	9,8	10,2
V hlavním městě	0,9	0,7	1,3	1,0	1,5	0,5	0,0	0,2	0,3	2,6
V jednom z nových průmyslových středisek	1,6	1,5	1,7	2,6	1,7	0,9	0,0	1,1	2,0	2,0
V příměstské obci nebo na předměstí velkého města	10,0	10,9	8,7	11,1	8,1	10,5	11,6	10,1	11,0	8,8

IV. Preference (volba) místa bydliště podle pohlaví, věkových skupin a velikostních skupin obcí (v ‰) – r. 1978 (městské obyvatelstvo) – Preference (choice) of place of residence according to sex, age groups and sizes of communities (in ‰) – year 1978 (town population)

Stupnice	Dotazování celkem	Muži	Ženy	Věková skupina				Velikost obce			
				do 29	30–49	50–59	60	10 000–19 999	20 000–49 999	50 000–99 999	nad 100 000
V malé obci – vzdálené od města	7,9	9,6	5,7	6,1	7,2	12,2	7,7	8,6	3,6	9,0	8,3
Na vesnici – ve větší střediskové obci s určitou vybaveností	12,1	11,0	13,5	10,1	12,1	14,7	0,0	16,7	13,8	13,0	8,3
V malém městě	19,3	17,5	21,6	18,6	19,4	20,6	7,7	39,4	24,5	15,2	11,3
V okresním, krajském nebo jiném větším městě	24,7	20,4	30,1	23,5	24,2	27,0	38,4	21,2	43,7	29,6	14,7
V hlavním městě	7,7	7,5	7,9	10,9	7,2	4,9	23,1	0,5	2,4	4,2	16,3
V jednom z nových průmyslových středisek	1,0	1,4	0,6	1,6	1,2	0,0	0,0	1,0	0,0	2,0	0,7
V příměstské obci nebo na předměstí velkého města	27,3	32,6	20,6	29,2	28,7	20,6	23,1	12,6	12,0	27,0	40,4

větší venkovské obci s určitou vybaveností). Naproti tomu městské obyvatelstvo označilo za nejvýhodnější bydlení v příměstské obci či na předměstí velkého města (27,3 %), zhruba jedna čtvrtina (24,7 %) bydlení ve větším, nikoliv však v hlavním městě. Nejméně přitažlivá pro obě skupiny obyvatelstva jsou průmyslová střediska a hlavní město.

Pro hlubší poznání daného problému bylo provedeno další třídění, podle pohlaví, věkové struktury a velikostních skupin obcí. Z venkovského obyvatelstva k životu ve městě inklinují především ženy, kde 40 % označilo život ve městě za výhodnější (u mužů 34,6 %), především mladších věkových skupin (zejména do 29 let). S narůstajícím věkem se zájem o život ve městě snižoval. Obdobné výsledky byly získány i u městské populace, kde ženy dávaly přednost životu ve městě, zejména ve větším, v 82,8 % případů. Značnou oblibu získává bydlení v příměstských obcích či na předměstí velkého města, kde se kumulují výhody venkovského i městského způsobu života. Tato kategorie je kladně hodnocena hlavně mladší a střední generací. Značně poklesl zájem o bydlení v nejmenších obcích, vzdálených od měst, a to jak u venkovského, tak i městského obyvatelstva. Tento fakt patrně vyplývá ze značné izolovanosti a nedostatečné vybavenosti těchto obcí. Malé obce se však staly vyhledávaným místem tzv. „druhého bydlení“ (chaty, chalupy), které do jisté míry zaručují existenci těchto malých obcí i v budoucnu (tab. IV).

Životní podmínky v prostředí soudobé civilizace se prudce mění a přinášejí vedle pozitivních vlivů (např. růst životního standardu) i mnohé negativní jevy (znečišťování ovzduší, vod, hluk apod.). Doposud tyto negativní jevy byly typické pro velká města, v současné době jsou však pocíťovány i na venkově. Zdravé životní prostředí však představuje jednu z hlavních kladných hodnot venkovského prostoru, kterou oceňuje nejen venkovské obyvatelstvo, ale i obyvatelé měst, využívající venkov k rekreaci. Je proto nutné, aby tato hodnota zůstala zachována i v budoucnu.

Literatura

- KOLEKTIV: Průzkum postojů české veřejnosti k ochraně přírodního prostředí. Praha, Ústav pro výzkum kultury 1975.
SRB, V.: Obyvatelstvo ČSSR. Praha, VÚSEI 1974.
ŠÍMA, J.: Výzkum názorů na vybrané problémy životních a pracovních podmínek v zemědělství a na venkově. [Závěr. zpráva.] Praha, VÚEZVž 1971.
ŠÍMA, J.: Výzkum vývoje názorové struktury zemědělského a venkovského obyvatelstva v souvislosti s rozvojem výrobních sil v socialistickém zemědělství. [Závěr. zpráva.] Praha, VÚEZVž 1975.
ŠÍMA, J.: Vliv koncentrace a specializace zemědělské výroby a vědeckotechnického rozvoje na pracovní a životní podmínky pracovníků v zemědělství. [Závěr. zpráva.] Praha, VÚEZVž 1978.

Došlo dne 17. 5. 1979

ТРНКОВА, В. (Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага): Изменение взглядов сельского населения на жизнь в городах и деревнях. Сбор. УВТИЗ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (2): 121-128.

Огромные перемены, наступившие в условиях нашей деревни за прошедшие годы, благоприятно повлияли на способ жизни сельского населения. С возрастающим пересыщением техникой городов, связанным с многими отрицательными явлениями как шум, выбросы и перенаселение, вероятно возрастет популярность проживания в деревне, что вытекает из результатов научного исследования. Особенно благоприятна оценка окружающей среды

в крупных центрах и пригородных населенных пунктах, где накаплиются выгоды предоставленные средой городского и сельского характера. После устранения недостатков в оснащённости населенных пунктов, главным образом с аспекта снабжения, обслуживания и развития культурной жизни в деревне, выгоды деревни еще больше возрастут.

окружающая среда; сельская местность; проживание в деревне; мнения о позиции населения деревни и городов к выбору места проживания

TRNKOVÁ, V. (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha): *Changes in Opinions of Rural Population on Life in Town and Countryside*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (2) : 121-128.

The vast changes that our rural environment underwent in the past years positively influenced the life style of rural population. With increasing industrialisation of towns, characterised by many negative aspects such as noise, exhalation and over-population, most probably the preference of living in the countryside will also increase, as shown by the results of our research. The environment of larger rural centre communities and suburban communities is particularly valued as they bear the advantages of both environments (urban and rural). Once the shortages in rural communities equipment are removed — particularly those in the field of supply, services and village cultural life development — the advantages and positive aspects of the countryside will still increase.

environment; rural area; living in the countryside; opinions and attitudes of rural and urban population to the choice of place of residence

TRNKOVÁ, V. (Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Praha): *Veränderungen der Ansichte der Landbevölkerung über das Leben in der Stadt und auf dem Lande*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (2) : 121-128.

Umfangreiche Veränderungen, die unser Land in vergangenen Jahren durchmachte, beeinflussten positiv die Lebensweise der Landbevölkerung. Mit der fortschreitenden Übertechnisierung der Städte, die mit vielen negativen Erscheinungen wie Lärm, Exhalationen und Überbevölkerung verbunden ist, wird wahrscheinlich die Beliebtheit des Wohnens auf dem Lande ansteigen, was aus den Forschungsergebnissen folgt. Besonders günstig ist die Umwelt in größeren Zentralgemeinden und Satellitengemeinden, wo sich die Vorteile beider Mitweltypen (städtischer und Landtyp) anhäufen. Nach der Beseitigung der Mängel in der Ausstattung der Gemeinden, vor allem aus dem Gesichtspunkt der Versorgung, der Dienste und der Entwicklung des kulturellen Lebens auf dem Lande, werden die Vorteile des Landes noch verstärkt bemerkbar.

Umwelt; Landraum; Wohnen auf dem Lande; Ansichte und Stellungen der Bevölkerung der Stadt und des Landes über die Auswahl des Wohnortes

Adresa autorky:

Dr. Věra Trnková, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážďená 6, 110 00 Praha 1
